

КОНЦЕПТ ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ЗЕМЛЮ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ВИТОКИ, ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Виходячи з правового регулювання суб'єктів земельних прав, питання належності Українського народу до окремого суб'єкта прав на землю в юридичній науці є невирішеним, оскільки серед науковців немає єдиного розуміння змісту ст. 13 Конституції України. Така ситуація може свідчити про недосконалість змісту ст. 13 Конституції України та необхідність усунення її недоліків, враховуючи тенденції сучасного українського законодавства та зважаючи на євроінтеграційний курс нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню правосуб'єктності Українського народу у вітчизняній науці приділено значну увагу. У своїх працях сутність правосуб'єктності Українського народу розглядали представники конституційного, земельного та цивільного права, серед яких варто виділити В. Андрейцева, І. Каракаша, П. Кулинич, В. Носіка, А. Мірошніченка, В. Мунтяна, В. Семчика, Є. Шульгу, М. Шульгу, Є. Харитонова, Ю. Шемшученка, В. Янчука.

Метою цієї статті є дослідження змісту та історичних засад формування концепту права власності Українського народу на землю з метою усунення правових суперечностей і конкретизації конституційних основ у визначенні суб'єктів права власності на землю в Україні.

Основні результати дослідження. У ст. 13 Конституції України встановлено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [1]. Отже, виходячи зі змісту цієї статті, може скластися уявлення, що Основний Закон визначає Український народ самостійним суб'єктом права власності на землю.

Водночас така конструкція ст. 13 Конституції України була предметом багатьох наукових дискусій щодо розуміння її суті, змісту та реалізації. Тим не менше в юридичній науці питання земельної правосуб'єктності Українського народу залишається недостатньо дослідженим та суперечливим.

Так, В. Мунтян наголошує на тому, що згідно зі ст. 13 Конституції України Український народ є носієм права виключної власності на землю як національне багатство [2, с. 734–737]. Отже, В. Мунтян фактично визнає, що ця конституційна норма регулює відносини власності на землю.

Водночас В. Носік зводить зміст цієї статті Основного Закону до визнання суверенітету Українського народу на земельну територію України. Вчений вважає, що земля як об'єкт права власності Українського народу пов'язана з тим, що суверенітет України поширюється на всю її територію, а носієм суверенітету й єдиним джерелом влади є народ. Конституція України, закріплюючи верховенство народу на всій території, яку займає Україна й яка обмежується кордонами з іншими країнами, відображає ставлення (право) Українського народу до землі як до території держави, як до об'єкта природи, а не як до конкретних ділянок, розмежованих на земельній території держави, для спеціального використання. Конституція визначає просторові межі суверенітету Українського

народу, закріплює право верховенства народу на земельну територію як вираження політичного панування над певною частиною земної кулі [3, с. 276].

З позицією В. Носіка фактично погоджується й В. Семчик, який вважає, що норму ст. 13 Конституції України слід розглядати як право Українського народу на всю земельну територію України, обмежену кордонами від інших держав. Ця норма відображає право народу на всю цілісну земельну територію як вираз політичного панування держави України над певною частиною земної кулі, як право держави та її уповноважених органів здійснювати щодо землі передбачені законами правомочності власника. Водночас В. Семчик стверджує й інше: він доводить, що Український народ як суб'єкт права власності на землю в межах держави й адміністративно-територіальних утворень має право повною мірою розпорядитися належними народу землями: надавати їх у постійне і тимчасове користування (в оренду), або передати окремі ділянки у приватну власність фізичних і юридичних осіб, або продати їх. Це виняткове право власності Українського народу, яке здійснюється від його імені органами державної влади та місцевого самоврядування [4, с. 4].

Також у науковій літературі пропонують визнати Український народ поряд з державою Україна суб'єктом права державної власності. Власність Українського народу відповідно запропоновано розглядати не як самостійну форму власності, а як різновид державної форми власності [5, с. 536].

Натомість П. Кулинич надав аргументовану критику таких позицій, яка полягає в тому, що у змісті ст. 13 Конституції України закріплена притаманна радянському періоду правова концепція земельної власності, згідно з якою земля визнавалась виключною власністю держави (народу), а громадяни та юридичні особи отримували землю виключно на праві користування, тому у цій статті чітко проголошено, що в Україні є тільки один власник землі. Оскільки положення ст. 13 Конституції України суперечать ряду інших її норм, то П. Кулинич наголошує та тому, що основи земельного ладу в Україні закладені насамперед у статтях 14 і 142 Конституції України, аналіз яких дає підстави для висновку про те, що суб'єктами права власності на землю в нашій державі є громадяни, юридичні особи, територіальні громади сіл, селищ і міст та держава. Такий підхід, на думку вченого, відповідає закономірностям сучасного цивілізаційного розвитку [6, с. 197].

Ще одна позиція щодо тлумачення змісту ст. 13 Конституції України висловлена І. Каракашем. Вчений зазначає, що юридична форма права власності Українського народу на природні об'єкти та їх ресурси, що закріплена у чинній Конституції України, є малоприсадибною для регулювання відносин природноресурсової власності. Ані народ як національна спільнота, ані регіональні спільноти народу не можуть здійснювати правомочності власника щодо володіння, користування та розпорядження природними багатствами країни. Більш придатним для конституційного визначення місця народної власності на природні об'єкти є їх закріплення не на праві народної власності, а на засадах народного надбання і народної належності. Як зазначає І. Каракаш, народне надбання – це те, що засвоювалось, відвойовувалось, облагороджувалось, використовувалось і натуралізувалось упродовж тривалого часу та на цій основі дісталось від попередніх поколінь народу теперішнім поколінням і підлягає передачі майбутнім поколінням народу. При цьому форми, види і різновиди права власності на природні об'єкти та їх ресурси мають своїм джерелом походження і впливають з їхньої народної належності [7, с. 283–292].

М. Домашенко і В. Рубаник доводять, що спроби ревізії конституційних норм у напрямі від права власності на землю Українського народу до виключності державної власності на всі землі в межах державного кордону (окрім встановленого винятку) є очевидною підміною понять, що ґрунтується на доктрині радянської правової думки [8, с. 504]. Цю позицію підтримує й інший дослідник – Є. Шульга, який зазначає, що нині «фактично відсутні механізми реалізації права власності Українського народу. Натомість існує підміна цих механізмів неконтрольованим з боку суспільства управління природними ресурсами від імені Українського народу, що його здійснюють органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, що, своєю чергою, призводить до масштабних негативних наслідків, весь тягар яких у кінцевому підсумку покладається на той самий Український народ» [9, с. 26].

Отже, проаналізувавши наукові дослідження конституційної норми щодо права власності на землю Українського народу, можемо констатувати, що наукові підходи та розуміння цієї конструкції різні. При цьому навіть науковці – прихильники концепції, що Український народ є власником землі, також не мають єдиного підходу до розуміння цього положення.

Враховуючи суперечливість тлумачення норми, що визначає суб'єктом права власності Український народ і ототожнення його деякими дослідниками з виключним правом власності народу на землю, доречно, на нашу думку, дослідити появу у вітчизняному законодавстві поняття «виключної власності народу на землю».

В одному із перших законодавчих актів радянської влади в галузі земельних відносин – Декреті про землю Другого Всеросійського з'їзду Рад від 26 жовтня (8 листопада) від 1917 року, яким скасовано приватну власність на землю, визначалось, що земля переходила у всенародну власність, у зв'язку з чим заборонявся продаж землі, передача її в оренду чи під заставу [10, с. 126]. Цим Декретом уся земля підлягала безоплатному відчуженню у їх власників та оголошувалася всенародним надбанням. Постановою Всеукраїнського революційного комітету від 27 січня 1920 року дію цього Декрету було поширено й на українські землі [11].

Отже, Декрет про землю поклав початок встановленню в нашій країні так званої виключної власності на землю одного суб'єкта права власності – народу. Причому власність народу на землю асоціювалася з власністю держави на неї, а згодом і з так званою соціалістичною власністю на землю. Так, згідно зі ст. 5 Конституції (Основного закону) Української РСР 1937 року соціалістична власність в УРСР мала або форму державної власності (всенародне добро), або форму кооперативно-колгоспної власності (власність окремих колгоспів, власність кооперативних об'єднань) [12].

Водночас земельне законодавство Української РСР поділ соціалістичної власності на державну власність і власність колгоспно-кооперативну на землю не поширювало. Так, у ст. 3 Земельного кодексу України УРСР від 8 липня 1970 року вказувалось, що відповідно до Конституції СРСР і Конституції Української РСР земля є державною власністю – спільним надбанням усього радянського народу. Земля є виключною власністю держави і надається тільки в користування [13].

Маємо зазначити, що традиції конституційного регулювання відносин власності на землю мали вплив і на підході до вирішення цього питання у період здобуття Україною незалежності. Так, концепт власності народу на землю був реалізований і в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. В ній проголошено: «Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України. Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян» [14]. Отже, Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року був успадкований концепт радянського законодавства про те, що народ визнавався суб'єктом права власності на землю. При цьому власність народу на землю повністю ототожнювалася з власністю держави на земельні ресурси країни. Так, у ст. 1 Земельного кодексу Української РСР від 18 грудня 1990 року проголошувалось, що відповідно до Декларації про державний суверенітет України земля є власністю її народу [15], у всіх інших статтях цього Кодексу повноваження щодо набуття та реалізації права власності на землю були покладені виключно на державу в особі відповідних органів державної влади.

У прийнятому 7 лютого 1991 року Законі УРСР «Про власність» також містилися положення про власність народу (розділ II «Право виключної власності народу України») [16]. Так, у статтях 9 і 10 цього Закону визначались основи права виключної власності народу України, які, на нашу думку, містили «радянський» правовий механізм реалізації права власності народом України.

Тож маємо констатувати, що на зміст ст. 13 Конституції України вплинув Декрет «Про землю» 1917 року, що задекларував радянське гасло про землю як всенародну власність, яке було основою всього радянського земельного законодавства і яке сповідувала значна частина вітчизняного політикуму при розробці проекту чинної Конституції України.

Так, як відомо, конституційна комісія, яка готувала проект Конституції України, мала в складі двох співголів: колишнього Президента України Л. Кучму і колишнього голову парламенту України О. Мороза. Якщо перший дотримувався центристських поглядів щодо земельної власності, то інший був прихильником соціалістичних ідей, і його погляди в цьому напрямі практично збігались з поглядами комуністів. В умовах жорстокої боротьби за зміст кожного із положень Основного Закону, яка була продовженням жорстокої боротьби цих політиків між собою за владу,

група Л. Кучми і група О. Мороза намагалась закріпити в Конституції країни такі положення, які б давали їм більше конституційних важелів для впливу на політичний і соціально-економічний розвиток держави. У результаті замість формулювання певного компромісного положення щодо статусу земельної власності вони спромоглися на закріплення в Основному Законі країни власних, але, на жаль, незіставних положень з цього питання [17, с. 195].

Як зазначається у літературі, правова регламентація конституційного права власності на землю в Україні є доволі докладною, порівняно з конституціями багатьох країн світу, що безпосередньо пов'язано з важливістю землі для вітчизняної економіки та національної безпеки. Водночас таке правове регулювання частково спостерігається в конституціях ряду пострадянських країн, де землі відводиться особливе місце в конституційно-правовому регулюванні [18, с. 195].

З урахуванням викладеного не можемо не відмітити, що існують конституції країн ЄС, у яких визначені загальні засади про право власності, а зміст земельної власності деталізується в інших нормативно-правових актах цих країн, які прийняті на забезпечення виконання норм їх конституцій. Так, ст. 48 Конституції Республіки Хорватія гарантує право власності та зобов'язує суб'єктів права власності та користувачів піклуватись про загальне благо. Іноземці можуть набувати власність на умовах, передбачених законом. Єдина згадка про землю – в ст. 52 Конституції, в якій вказано, що вона перебуває під особливим захистом Республіки Хорватія [19].

Якщо в конституції країни відводиться окреме місце положенню щодо права власності на землю, то в ній коротко перелічуються і його суб'єкти. Так, у ст. 47 Конституції Литви вказано, що земля, внутрішні води, ліси, парки на правах власності можуть належати лише громадянам Литовської Республіки та державі. Земельні ділянки на правах власності відповідно до встановлених законами порядку та умов можуть належати іноземній державі для заснування її дипломатичних та консульських установ [20].

Стаття 41 Конституції Румунії закріплює і гарантує охорону приватної власності та встановлює заборону для іноземців та апатридів мати право власності на земельні наділи [21]. Конституція Словенії також у питанні земельної власності визначає тільки особливості реалізації права на приватну земельну власність іноземцями [22]. А Конституція Болгарії регламентує загальні засади про право власності, а в питанні земельної правосуб'єктності визначає тільки особливості реалізації права на приватну земельну власність іноземцями. Водночас у ст. 21 Конституції Болгарії міститься загальне положення про те, що земля – це основне національне багатство, що користується особливим захистом держави та суспільства [23].

Отже, з аналізу змісту європейських конституцій можна зробити висновок, що в жодній європейській конституції народ не визнається власником землі й не наділений земельною правосуб'єктністю, проте часто земля визнається основним національним багатством відповідної країни.

Продовжуючи аналіз змісту ст. 13 Конституції України, маємо приділити увагу розкриттю юридичного змісту права власності на землю.

Як зазначає М. Шульга, у соціально-економічному аспекті під формою власності на землю слід розуміти спосіб привласнення землі. Тому законодавець закріплює, наприклад, державну, колективну, приватну та інші форми власності на землю. У правовому аспекті форма власності є формою належності землі конкретним суб'єктам, наділеним певними правомочностями [24, с. 72].

Ця позиція науковця видається слушною. Адже в теорії права виокремлюють дві основні ознаки суб'єктів певних правовідносин: вони мають бути наділені відповідними юридичними правами та обов'язками; вони набувають можливості бути суб'єктами конкретних правовідносин на підставі юридичних норм.

Отже, суб'єктивне право на землю не може виникнути взагалі, тобто без прив'язки до певної особи, як таке, що не належить певній особі. З метою виникнення суб'єктивного права на землю у певної особи потрібно, щоб така особа мала юридично визнану можливість набуття певного суб'єктивного права на землю та скористалася нею. Іншими словами, така особа має належати до кола осіб, які відповідно до закону можуть набувати певне суб'єктивне право на землю й набути його. Перелік осіб, які можуть набувати в Україні суб'єктивні права на землю, також чітко визначений законом. А відтак – суб'єктивне право на землю може виникнути лише в особи, що належить до кола визначених законодавством осіб (груп осіб), які можуть набувати такі права на землю.

Як убачається зі змісту ст. 14 Конституції України, право власності набувається відповідно до закону. Таким законом слід вважати передусім Земельний кодекс України та інші законодавчі акти з питань регулювання земельних відносин.

Необхідно зазначити, що здійснена у ст. 13 Конституції України спроба наділення Українського народу земельною правосуб'єктністю не набула продовження в основному земельному законі країни – Земельному кодексі України від 25 жовтня 2001 року, який не містить положення про те, що земля є власністю Українського народу. Водночас Земельний кодекс України визначає підстави набуття права власності такими суб'єктами: фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства) (ст. 81), юридичні особи (ст. 82), територіальні громади (ст. 83), держава Україна (ст. 84), іноземні держави (ст. 85) [25].

Отже, суб'єкт права власності на землю – це особа, яка виключно на підставі закону здійснює володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою, тому суб'єктивне право власності не може реалізовуватись поза межами правового регулювання. Оскільки Земельний кодекс України не передбачає можливості (підстав) набуття права власності на землю Українським народом, це означає, що Український народ не визнається суб'єктом права власності на землю, а отже, не наділений і земельною правосуб'єктністю. При цьому важливими є положення ст. 14 Конституції України про те, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, яка може й зобов'язана повністю задовільнити інтереси Українського народу на належне використання та охорону земельних ресурсів країни, діючи як через відповідні органи влади, так і використовуючи потенціал громадянського суспільства.

Отже, на нашу думку, зміст статей 13 і 14 Конституції України потребує вдосконалення. Для цього варто використати слушні пропозиції вітчизняних правознавців щодо уточнення конституційного концепту «власність Українського народу» з використанням вже існуючої законодавчої термінології. Так, зокрема, у ст. 13 Конституції України слова «об'єктами права власності Українського народу» варто замінити словами «основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави». Крім того, враховуючи важливість землі для українського суспільства, доречно положення ст. 13 Конституції України «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією» викласти у такій редакції: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування гарантують ефективне його використання відповідно до закону на користь Українського народу».

Висновки. Україна має значні здобутки в розвитку земельного законодавства та права власності на землю. Проте в ст. 13 Конституції України міститься положення про право власності Українського народу на землю, яке має ознаки ідеалістичного концепту радянського земельного законодавства про власність народу на землю – концепту, який склав ідеологічну основу для узурпації державою інституту права власності на землю, звівши його до права виключної власності держави на землю.

Наголошуємо, що Конституція України має забезпечувати та захищати правопорядок Української Держави, тому її норми не можуть бути суперечливими та незрозумілими.

Водночас декларативні положення про земельну власність Українського народу використовують деякі політики, маніпулюючи цими гаслами, що в підсумку не завжди приносить користь Українському народу, а також надалі може негативно впливати на розвиток сучасного земельного законодавства та гармонізацію його із законодавством ЄС.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2024).
2. Мунтян В. Л. Деякі проблеми права власності на землю в Україні. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 10: Юридична наука незалежної України / відп. ред. Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко. Київ: Юридична книга, 2005. С. 734–737.
3. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
4. Семчик В. І. Ще раз про право власності на землю. *Голос України*. 2002. 19 липня. С. 4.

5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 5-те вид., перероб. і доповн. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2013. Т. 1. 832 с.
6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.
7. Каракаш І. І. Проблеми вдосконалення концептуальних засад права власності на природні об'єкти та їх ресурси у конституційному вимірі. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Т. XIII. С. 283–292. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/30.pdf>
8. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності: нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. Харків: Факт, 2002. 550 с.
9. Шульга Є. В. Реалізація виключного права власності Українського народу на надра. *Адвокат*. 2012. № 10.
10. Хміль І. В. Декрет про землю. 1917. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2004. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dekret_pro_zemlyu_1917 (останній перегляд: 10.03.2024).
11. Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету за 1919–1920 роки / Рада Народних Комісарів, Народний комісаріат юстиції. 1-е вид. (офіційне). Харків: Шоста радянська друкарня, 1921. 790 с.
12. Конституція (Основний Закон) Української РСР від 30 січня 1937 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text
13. Земельний кодекс України УРСР від 08 липня 1970 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text>
14. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
15. Земельний кодекс Української РСР від 18 грудня 1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12#Text>
16. Про власність: Закон України від 07 лютого 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text>
17. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.
18. Озімок І. В. Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17638/3/dysert_ozimok.pdf (дата звернення: 17.03.2024).
19. Конституція Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/croatia.pdf>
20. Конституція Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm
21. Конституція Румунії від 21 листопада 1991 р. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/romania.pdf>
22. Конституція Республіки Словенія від 23 грудня 1991 р. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/sloven1.html>
23. Конституція Республіки Болгарія від 12 липня 1991 р. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html
24. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. Харьков, 1998. 394 с.
25. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 18.03.2024).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 17.03.2024).
2. Muntian V. L. Deiaki problemy prava vlasnosti na zemliu v Ukraini. Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 10 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova), ta in. T. 10: Yurydychna nauka nezaleznoi Ukrainy / vidp. red. Yu. S. Shemshuchenko, V. F. Pohorilko. Kyiv: Yurydychna knyha, 2005. S. 734–737.
3. Nosik V. V. Pravo vlasnosti na zemliu Ukrainskoho narodu: monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. 544 s.
4. Semchuk V. I. Shche raz pro pravo vlasnosti na zemliu. *Holos Ukrainy*. 2002. 19 lypnia. S. 4.
5. Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: u 2 t. 5-te vyd., pererob. i dopov. / za red. O. V. Dzery (ker. avt. kol.), N. S. Kuznietsovoi, V. V. Lutsia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2013. T. 1. 832 s.
6. Kulynych P. F. Pravovi problemy okhorony i vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini: monohrafiia. Kyiv: Lohos, 2011. 688 s.

7. Karakash I. I. Problemy vdoskonalennia kontseptualnykh zasad prava vlasnosti na pryrodni obiekty ta yikh resursy u konstytutsiinomu vymiri. Naukovi pratsi Natsionalnogo universytetu «Odeska yurydychna akademiia». 2013. T. XIII. S. 283–292. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/30.pdf>
8. Domashenko M. V., Rubanyk V. Y. Vlasnist i pravo vlasnosti: narysy z istorii, filosofii, teorii i praktyky rehuliuвання vidnosyn vlasnosti v Ukraini. Kharkiv: Fakt, 2002. 550 s.
9. Shulha M. V. Realizatsiia vykliuchnoho prava vlasnosti Ukrainskoho narodu na nad-ra. Advokat. 2012. № 10.
10. Khmil I. V. Dekret pro zemliu 1917. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 2: H-D / Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 2004. 688 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dekret_pro_zemlyu_1917 (ostannii perehliad: 10.03.2024).
11. Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen Vseukrainskoho revoliutsiinoho komitetu za 1919–1290 roky / Rada Narodnykh Komisariv, Narodnyi komisariat yustytsii. 1-e vyd. (ofitsialne). Kharkiv: Shosta radianska drukarnia, 1921. 790 s.
12. Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainskoi RSR vid 30 sichnia 1937 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text
13. Zemelnyi kodeks Ukrainy URSR vid 08 lypnia 1970 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text>
14. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy vid 16 lypnia 1990 r. № 55-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
15. Zemelnyi kodeks Ukrainskoi RSR vid 18 hrudnia 1990 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12#Text>
16. Pro vlasnist: Zakon Ukrainy vid 07 liutoho 1991 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text>
17. Kulynych P. F. Pravovi problemy okhorony i vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini: monohrafiia. Kyiv: Lohos, 2011. 688 s.
18. Ozimok I. V. Konstytutsiine pravo vlasnosti na zemliu v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh: porivnialno-pravove doslidzhennia: dys. ... kand. yuryd. nauk; Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2020. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17638/3/dysert_ozimok.pdf (data zvernennia: 17.03.2024).
19. Konstytutsiia Respubliky Khorvatiia vid 22 hrudnia 1990 r. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/croatia.pdf>
20. Konstytutsiia Lytovskoi Respubliky vid 25 zhovtnia 1992 r. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm
21. Konstytutsiia Rumunii vid 21 lystopada 1991 r. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/romania.pdf>
22. Konstytutsiia Respubliky Sloveniia vid 23 hrudnia 1991 r. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/sloven1.html>
23. Konstytutsiia Respubliky Bolhariia vid 12 lypnia 1991 r. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/bgr_constitut.html
24. Shulha M. V. Aktualnye pravovye problemy zemelnykh otnoshenyi v sovremennykh uslovyiakh. Kharkov, 1998. 394 s.
25. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 roku № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (data zvernennia: 18.03.2024).

Дрозд І. В. Концепт права Українського народу на землю в правовій доктрині та законодавстві України: витоки, основні положення, шляхи вдосконалення

Стаття присвячена проблемі дослідження змісту та історичних засад формування концепту права власності Українського народу на землю з метою усунення правових прогалин і конкретизації конституційних основ у визначенні суб'єктів права власності на землю.

У статті розкривається вплив на зміст чинної ст. 13 Конституції України радянського земельного законодавства та підкреслюється, що в європейських конституціях народ не наділений земельною правосуб'єктністю. Наголошено, що Земельний кодекс України не передбачає можливості (підстав) набуття права власності на землю Українським народом. Обґрунтовано необхідність доопрацювати та об'єднати зміст статей 13 і 14 Конституції України. Зроблено висновок про те, що декларативні положення про земельну власність Українського народу можуть негативно впливати на розвиток сучасного земельного законодавства та гармонізацію його із законодавством ЄС.

Ключові слова: Конституція, земля, власність, Український народ, національне багатство, суб'єктивне право на землю.

Drozd I. V. The concept of the right of the Ukrainian people to land in the legal doctrine and legislation of Ukraine: origins, main provisions, ways of improvement

The article is devoted to the problem of researching the content and historical foundations of the formation of the concept of ownership rights of the Ukrainian people to land in order to eliminate legal gaps and specify the constitutional foundations in determining the subjects of ownership rights to land.

The article notes that the issue of the Ukrainian people's belonging to a separate subject of land rights is unresolved in legal science, as there is no unified understanding of the content of Article 13 of the Constitution of Ukraine among scientists. Such a situation may indicate the imperfection of the content of the above and the need to eliminate its shortcomings, taking into account the trends of modern Ukrainian legislation and taking into account the country's European integration course.

The author also points out that the current Article 13 of the Constitution of Ukraine contains a provision on the right of ownership of the Ukrainian people to land, which contains signs of the idealistic concept of the Soviet land legislation on the ownership of land by the people – a concept that formed the ideological basis for the usurpation of the institution of land ownership by the state, reducing it to the right of exclusive state ownership of land.

It is emphasized that in no European constitution is the people recognized as the owner of land and not endowed with land legal personality, but quite often land is recognized as the main national wealth of the respective country. It is emphasized that the Land Code of Ukraine does not provide for the possibility (grounds) of acquisition of land ownership by the Ukrainian people. The need to finalize and combine the content of Articles 13 and 14 of the Constitution of Ukraine is substantiated. It was concluded that the Constitution of Ukraine should ensure and protect the legal order of the Ukrainian State, therefore its norms cannot be contradictory and unclear. At the same time, the declarative provisions on land ownership of the Ukrainian people allow some politicians to manipulate these slogans, which in the end does not always benefit the Ukrainian people, and in the future may negatively affect the development of modern land legislation and its harmonization with EU legislation.

Key words: Constitution, land, property, Ukrainian people, national wealth, subjective right to land.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-560-567